

Дострокові парламентські вибори в Україні 2014 року

ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА

Дострокові парламентські вибори в Україні проходять в часи, коли країна зіткнулася з екзистенційними загрозами її суверенітету і територіальної цілісності через агресію з боку Російської Федерації, наявності незаконних озброєних екстремістів. Волевиявлення відбувається в умовах великої кількості економічних і соціальних проблем. Євромайдан, що розпочався в листопаді 2013 року, коли тисячі людей мирно вийшли на вулиці на знак протесту проти відмови тодішнього президента Віктора Януковича підписати угоду про асоціацію між Україною та ЄС трансформувався в "Революції гідності" у відповідь на жорстоке державне насильство і антидемократичні заходи для придушення протестів. Майдан зміцнив народ та кристалізував суспільство, повернувши провідну роль в прийнятті рішень щодо майбутнього курсу розвитку країни.

Після того як В. Янукович втік з Києва 21 лютого 2014 року, парламент, відповідно до Конституції України, призначив спікера парламенту Олександра Турчинова виконуючим обов'язки президента, і оголосив про проведення дострокових президентських виборів 25 травня 2014 року.

В березні Російська Федерація вторглась і окупувала Автономну Республіку Крим, порушивши міжнародні угоди та принципи міжнародного права. Нелегітимний референдум був проведений у Криму 16 березня 2014, після чого Російська Федерація незаконно приєднала Крим, безпосередньо порушуючи суверенітет і територіальну цілісність України. У квітні-травні, відбулася ескалація насильства у Донецькій і Луганській областях. Є докази втручання РФ, яка є причетною до розпалювання конфліктів, підтримки та координації екстремістів, злочинних і сепаратистських елементів. В квітні, українські Збройні сили, правоохоронні органи та спецслужби розпочали антитерористичну операцію.

Президентські вибори 25 травня 2014 року стали поворотним моментом у демократичному розвитку України, і за оцінками міжнародного співтовариства стали такими, що відповідають міжнародним демократичним стандартам і відображають волю українського народу¹. Петро Порошенко був обраний президентом, отримавши більшість голосів у першому турі виборів.

Після розпуску коаліції більшості² в парламенті, президент П. Порошенко 26 серпня оголосив про дострокові парламентські вибори призначені на 26 жовтня 2014 року.

Протягом декількох місяців після президентських виборів, українські військові та добровольчі сили звільнили значну територію в Донецькій і Луганській областях від підтримуваних Росією екстремістських елементів. В кінці серпня відбулося вторгнення регулярної російської армії з

---

¹ Місія „КАНЕОМ” на дострокових президентських виборах, прийшла до висновку що "Дострокові президентські вибори відбулися, і на переважній більшості території України відповідають міжнародним демократичним стандартам вільних і справедливих виборів. Незважаючи на насильство в Луганській та Донецькій областях, а також незаконній анексії суверенної української території в Криму з боку Російської Федерації, вибори були прозорим й недвозначним відображенням демократичного волевиявлення українського народу".

² 24 липня в парламенті розпалася коаліція більшості. Згідно з Конституцією України, якщо нова коаліція не буде створена протягом 30 днів, президент має право розпустити парламент.

важким озброєнням в регіон. Угоди³, підписані представниками України, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Росії, привели до зменшення насильства в регіоні, але підтримувані Росією екстремістські елементи продовжують порушувати угоду про припинення вогню, щодня⁴.

Насильство в Донецькій і Луганській областях призвело до гуманітарної кризи. Сотні тисяч мешканців Донецької і Луганської областей були змушені залишити зону бойових дій, і економіка України була підірвана. Особливо складна ситуація в зоні конфлікту. Більше 3600 людей загинули в результаті конфлікту⁵.

Поряд з зовнішньою агресією з боку Російської Федерації Україна зіткнулась ще й з внутрішніми проблемами, які необхідно вирішувати. Потрібно проводити економічні, правові, політичні та соціальні реформи, для того щоб країна змогла рухатися вперед у розвитку демократичного і процвітаючого майбутнього.

Український народ відповів непохитністю, хоробрістю та стійкістю протягом місяців затяжної кризи з якою зіткнулася країна. Активна громадянська участь, волонтерство і прагнення до національної єдності все це підкреслює потенціал і перспективи майбутнього демократичного розвитку України.

ПРАВОВА ОСНОВА ДЛЯ ВИБОРІВ

Нормативно-правова база для парламентських виборів в Україні складається з Конституції України, Закону про вибори народних депутатів України (Закон про парламентські вибори), Закону про Центральну виборчу комісію та Закону про Державний реєстр виборців, а також положень Кодексу про адміністративне судочинство, Кодексу про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу, постанов Центральної виборчої комісії і Закону про рівні можливості для жінок та чоловіків, який покликаний гарантувати рівні виборчі і політичні права.

Принципи демократії прописані в Конституції через право обирати і бути обраним в якості основи української демократії. Як і в більшості конституцій держав та міжнародних стандартів, українська Конституція передбачає виборче право, що є загальним і рівним, прямим і таємним.

Міжнародні стандарти

Міжнародні стандарти, пов'язані із здійсненням демократії, прописані в Кодексі Венеціанської комісії про добросовісну практику при проведенні виборів 2002 року⁶, підтриманий рішеннями

---

³ Угоду про припинення вогню було підписано в Мінську 5 вересня, а меморандум з реалізації домовленостей був підписаний 19 вересня

⁴ 16 жовтня, президент Порошенко підписав закон про спеціальний порядок місцевого самоврядування в деяких регіонах Донецької та Луганської області, який був прийнятий парламентом 16 вересня. Закон надає особливого статусу деяким регіонам Донецької та Луганської областей на три роки; місцеві вибори в цих регіонах, мають відбутися 7 грудня.

⁵ Верховний комісар ООН з прав людини заявив, 8 жовтня, що "в Східній Україні з середини квітня по 6 жовтня, принаймні 3660 чоловік були вбиті і 8756

поранені". <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15143&LangID=E>

⁶ Кодекс Венеціанської комісії щодо рекомендованих норм при проведенні виборів, можна знайти тут: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023-e).

Ради Європи через Європейський суд з прав людини. Ці стандарти і принципи чітко визнаються в Україні через Конституцію та шляхом прийняття рішень ЄСПЛ⁷.

ВИБОРЧА СИСТЕМА

Виборча система України прописана в Законі про вибори Верховної ради України. Україна використовує змішану пропорційно-мажоритарну виборчу систему, згідно з якою 225 депутатів обираються на пропорційній основі за закритими партійними списками в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, а ще 225 депутатів обираються в одномандатних округах більшістю голосів. Вибори не відбулися в 12 одномандатних округах (ОВО) у зв'язку з незаконною окупацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Російською Федерацією⁸. Тому тільки 213 депутатів зможуть бути обраними в рамках одномандатних виборчих округів виборчої системи на парламентських виборах. Прохідний бар'єр для пропорційної складовою цієї виборчої системи складає 5 відсотків.

14 жовтня 2014 року були внесені поправки до Кримінального кодексу, згідно з якими було збільшено покарання за статтею 157 за втручання у виборчий процес, статтею 159 за порушення правил фінансування виборчої кампанії та статтею 160, що стосується підкупу виборців. Закон вступив в силу 23 жовтня 2014, після його опублікування⁹.

Незважаючи на численні зусилля, серед парламентаріїв не було достатньої політичної волі на цілковиту зміну виборчої системи¹⁰. Верховна Рада також провалила законопроекти, які містили технічні поправки для полегшення управління виборчим процесом і максимального використання можливостей для голосування в контексті антитерористичної операції в районах Донецької та Луганської областей. В результаті суттєві недоліки у виборчому законодавстві залишилися невирішеними ЦВК в останні дні перед парламентськими виборами¹¹, такі, як потреба в спрощеному механізмі надання виборчого права військовослужбовцям, дислокованим в зоні антитерористичної операції¹².

---

⁷ Закон України «Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини» у статті 17 вимагає, щоб суди застосовували Конвенцію про захист прав людини і основних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права. Додатково стаття 3 говорить, що рішення суду є обов'язковими для України відповідно до статті 46 Конвенції.

⁸ Розділ 1 статті 8 Закону про забезпечення прав і свобод громадян та правопорядку на тимчасово окупованій території України (15.04.2014).

⁹ Зміни застосовуються тільки до правопорушень, які вчинені після 23 жовтня 2014 року, лише за три дні до закінчення виборчої кампанії, і ці поправки мають безпосередній стосунок до майбутніх виборів.

¹⁰ Наступні законопроекти про внесення поправок в закон про парламентські вибори були розглянуті протягом цього періоду: 4429а (05.08.2014); 4429а-1 (11.08.2014); 4445а (08.08.2014); 4470, 4471а, 4472а, 4473а (12.08.2014); 4503а (14.08.2014); 4550а (28.08.2014); 4567а (01.09.2014); 5121, 5123 (01.10.2014); 5157 (13.10.2014); 5157-1 (14.10.2014).

¹¹ Постанова ЦВК № 2006 (22.10.2014) роз'яснила порядок визнання недійсними бюлетенів, надрукованих для округів, в яких було встановлено, що вибори не можуть бути проведені.

¹² 20 жовтня, Верховна Рада не змогла проголосувати за включення до порядку денного законопроекту № 5157-1, що мав наметі полегшити включення військовослужбовців в списки виборців на регулярних виборчих дільницях на територіях де вони були розгорнуті за поданням відповідних списків виборців їх командирами.

ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ

Парламентські вибори в Україні перебувають у віданні комісій трьох рівнів. Центральна виборча комісія (ЦВК) є постійно діючим юридичним органом, що складається з 15 членів, котрі призначаються терміном на п'ять років Верховною Радою за поданням президента¹³. ЦВК регулює всі технічні аспекти виборів, включаючи реєстрацію кандидатів, політичних партій та пов'язаних з цим уповноважених осіб, відповідає за діяльність Державного реєстру виборців, і формування окружних виборчих комісій (ОВК) в одномандатних виборчих округах. ОВК є регулюючим органом, який веде підрахунок голосів виборців згідно протоколів дільничних виборчих комісій (ДВК), які є органом, що керує голосування та підрахунком бюлетенів на виборчих дільницях.

ЦВК організувала дострокові парламентські вибори відповідно до термінів і процедур передбачених законом, незважаючи на зменшення бюджету і скорочення терміну проведення виборів¹⁴. Рішення, призначені для роз'яснення процедури та надання вказівок нижчестоящим комісіям були розглянуті до виборів¹⁵. Це створило сприятливі умови для стандартизованої підготовки та реалізації закону про вибори після оголошення виборів.

Кілька сотень рішень були прийняті практично завжди одноголосно на регулярних засіданнях ЦВК. В них брали участь спостерігачі за виборами, засоби масової інформації та представники політичних партій та кандидатів.

ОКРУЖНІ І ДІЛЬНИЧНІ ВИБОРЧІ КОМІСІЇ

5 вересня, ЦВК ініціював формальну підготовку до проведення виборів в 213 з 225 виборчих округів, за винятком 12 районів, що знаходяться під незаконною окупацією в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі. ОВК були сформовані відповідно до єдиних положень про дострокові парламентські вибори, які обмежують висування представників від політичних фракцій Верховної Ради - це право на одного представника у кожній окружній комісії - а політичні партії, які зареєстрували списки кандидатів для загальнодержавного округу на попередніх парламентських виборах – розігрують представництво в ОВК в лотереї одного туру.

Двадцять одна партія взяла участь в цій лотереї, що призвело до того, що в ОВК, не потрапили представники новостворених, але конкурентоспроможних політичних партій, а регулюючі повноваження отримали представники партій, що не мають електоральних перспектив на

---

¹³ Поправка до статті 1 розділу 1 Закону про ЦВК, прийнята 13 березня надає право членам ЦВК, продовжувати виконувати свої функції після сьомого року їх призначення. У 12 з 17 нинішніх членів ЦВК їх термін повноважень закінчився в червні 2014 року.

¹⁴ 8 вересня, Кабінет Міністрів прийняв постанову № 415, щоб безпосередньо забезпечити 957 млн. грн на парламентські вибори, після тижнів нерезультативних парламентських сесій, на яких або не представляли законопроект на розгляд, або не мали достатньої кількості голосів, щоб проголосувати за законопроект про виділення грошей з бюджету.

¹⁵ ЦВК винесла своє рішення відповідно до поправок до Закону про вибори Парламенту в березні 2014 для підготовки до проведення додаткових виборів в одномандатному виборчому округу 83, які проведені паралельно з достроковими президентськими виборами.

дострокових парламентських виборах¹⁶. Процедура лотереї також сприятлива для «технічних партій» - термін застосовується вітчизняними групами спостерігачів, щоб описати маловідомі партії, які не активні в період між виборами і використовуються, як тактичні фронти для контролю над виборчими комісіями, більш потужними конкурентоздатними партіями. Ця практика регулярно обговорювалася на зустрічах з керівництвом виборчого процесу, представниками громадянського суспільства та політичних партій, щоб врахувати зміни в складі ОВК.

Станом на 20 жовтня ЦВК прийняв рішення замінити 1602 з 3814 членів ОВК (42%). Заміна була ще більш суттєвою серед членів, призначених на керівні посади, які мають унікальні юридичні обов'язки з проведення та контролю засідань ОВК, прийняття рішень ОВК, навчання і підтримки членів ДВК, і підбиття протоколів підрахунку голосів.

Місія „КАНЕОМ” ЛТО моніторила підготовку до проведення виборів шляхом відвідування 185 ОВК в кожній області України, крім окупованого Криму¹⁷. Засвідчено, що ОВК, як правило, функціонують прозоро і згуртовано, вклалися в терміни, незважаючи на скорочення термінів виборчої кампанії. Деякі ОВК за межами Донецької і Луганської областей мали труднощі з кворумом, через часті зміни в їх складі.

9 і 10 жовтня, окружні виборчі комісії провели засідання з утворенням ДВК в рамках кордонів їх району. Як і у випадку з процедурами по створенню ОВК, політичні фракції Верховної Ради, мають право на одного представника в кожній ДВК. Лотерея в один тур застосовується для визначення розподілу представників в ДВК, які отримують більше представників, ніж наявних позицій. На відміну від лотерей на рівні ОВК, представники взяті від кандидатів в депутати, зареєстрованих в районі, де в даний час формується ДВК, і політичних партій, що претендують на пропорційні місця у нинішніх виборах, а не на минулих.

На формування ДВК було менше ніж два тижні, щоб забезпечити можливості для публічного розгляду попередніх списків виборців¹⁸, підготувати інформацію, отримати і забезпечити безпечне зберігання бюлетенів, і підготувати на виборчих дільницях приміщення для проведення голосування¹⁹. Побойовання з приводу цього терміну поглиблюються високими темпами прогулів, зняттям і заміною представників.

Незважаючи на ці проблеми, більшість ДВК, котрі відвідали спостерігачі „КАНЕОМ” функціонували ефективно і в терміни відповідно до закону.

---

¹⁶ УДАР і Партія регіонів не висували кандидатів в 2014 році на дострокових парламентських виборах, але представили кандидатури і отримали сотні позицій в комісіях. На відміну від них, нещодавно створені партії на чолі з президентом Петром Порошенко (партія Блок Порошенка) або прем'єр-міністром Арсенієм Яценюком (партія Народний фронт) не мали право призначити членів комісій.

¹⁷ „КАНЕОМ” розгорнув 37 довгострокових спостерігачів протягом трьох тижнів між 30 вересня і 20 жовтня 2014.

¹⁸ У випадку формування спеціальних виборчих дільниць (наприклад, утворених для проведення голосування в місцях позбавлення волі, в стаціонарі установах по догляду чи у військових частинах) ДВК також несуть відповідальність за складання попередніх списків виборців.

¹⁹ У випадку формування спеціальних виборчих дільниць (наприклад, утворених для проведення голосування в місцях позбавлення волі, в стаціонарі установах по догляду чи у військових частинах) ДВК також несуть відповідальність за складання попередніх списків виборців.

ЦВК в повному обсязі і своєчасно застосовувала свої регулюючі повноваження, щоб максимізувати можливості для участі в виборах без загрози для безпеки і цілісності виборчого процесу в Луганській і Донецькій областях. Незважаючи на угоду про припинення вогню, військові дії продовжувалися і громадськість висловлювала побоювання з приводу безпеки складних приготувань для проведення виборів в районах, що межують з зоною конфлікту.

Проведення виборів в Донецькій і Луганській областях була ускладнена територіальною фрагментацією виборчих округів з кордонами по обидва боки зони бойових дій. Зміна кордонів виборчих округів не могла бути здійснена протягом 175 днів з моменту виборів²⁰. В результаті, на початку виборчого періоду, багато ділянок на територіях, що перебувають під охороною національних сил України були відокремлені від адміністративних будівель, де розміщені їх відповідні окружні виборчі комісії та державних органів ведення реєстру виборців.

З 25 вересня по 20 жовтня ЦВК перемістив 6 ОВК в безпечніші місця у відповідь на заявки, отримані від обласної влади²¹. 6 жовтня, ЦВК змінив розташування деяких органів Ведення державного реєстру виборців по всій буферній лінії в округах, які сформували ДВК, де вибори можуть бути гарантовано проведені. Список альтернативних ОВДРВ був сформований для того щоб він міг взяти відповідальність за підготовку та безпечне перевезення інформаційних карт виборців і попередніх та остаточних списків виборців на постраждалих ДВК²². 7 жовтня, ЦВК також прийняла спрощену процедуру, що дозволяє виборцям, зареєстрованим в Донецькій або Луганській області тимчасово змінити місце голосування без зміни їх зареєстрованої виборчої адреси²³.

Місія „КАНЕОМ” розгорнута спостережні пункти в районах Донецької та Луганської областей, що знаходяться під контролем національних сил України, щоб зібрати інформацію та спостерігати за зусиллями виборчих комісій, органів безпеки, а також регіональних адміністраторів по створенню умов для проведення безпечних виборів²⁴. Спостерігачі оцінили обстановку в сфері безпеки в районах, які вони відвідали, що нормалізувалася в порівнянні з травнем 2014 року, під час президентських виборів, коли було задокументовано, що озброєні бойовики насильно закрили адміністративні будівлі і вчиняли насильство щодо членів виборчих комісій.

Деякі ДВК, з великими складнощами впоралися з великою оборотністю членів. Це було пов'язано з проблемами безпеки і призначенням членів на ділянки, які вимагають далеких подорожей по кордонам з суміжними районами. У ряді випадків, порядок розподілу запрошень виборців і

²⁰ Частина 4 статті 18 Закону про парламентські вибори.

²¹ Постанова ЦВК №1165 (25.09.2014) змінила місцеположення ОВК 53 і ОВК 59 (Донецька область); Постанова ЦВК № 1396 (20.09.2014) змінила розташування ОВК 114 (Луганська область); Постанова ЦВК № 1442 (3.10.2014) змінила розташування ОВК 1442 (Луганська область) і постанова ЦВК № 1524 (10.10.2014) змінила місцеположення ОВК 45 і ОВК 51 (Донецька область). Постанова ЦВК №1973 (21.10.2014) і Постанова ЦВК № 2005 (22.10.2014) змінили місцеположення ОВК 45 і 59 вдруге незадовго до виборів.

²² Постанови ЦВК № 1494 і 1495 (6.10.2014)

²³ Постанова ЦВК № 1529 (7.10.2014)

²⁴ Спостерігачі „КАНЕОМ” зустрілися з співрозмовниками і спостерігали за виборчими комісіями, що розташовані в одномандатних округах № 46 та 50 в Донецькій області, і одномандатних округах № 106, 107, 112, 113 і 114 в Луганській області.

перегляд попередніх списків виборців був перерваний або проводився ДВК, коли не було кворуму в результаті відсутності або зняття і заміщення її членів²⁵.

РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ

ЦВК відповідає за реєстрацію кандидатів у загальнодержавному та одномандатних округах, за отримання та розгляд остаточних документів і фінансових застав²⁶. Право брати участь в парламентських виборах в Україні надається будь-якому громадянину у віці старше 21 року, який не має непогашеної судимості і проживає в Україні 5 останніх років. Період реєстрації кандидатів на дострокових парламентських виборах, тривав з 28 серпня по 25 вересня. Загалом ЦВК зареєстрував 6684 кандидатів, в тому числі 3556 кандидатів в одномандатних округах і 3128 кандидатів, висунутих 29 політичними партіями в національному масштабі, по пропорційній системі. Реєстрація низки кандидатів була або скасована, відізнана або оскаржена. 220 позовів щодо відмови в реєстрації або реєстрації були подані до Апеляційного суду або до Вищого адміністративного суду. Апеляції розглядалися в апеляційних органах до 17-го жовтня. 69 були повернуті в ЦВК для їх реєстрації або перегляду.

РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ

ЦВК веде автоматизований Державний реєстр виборців (ДРВ), який постійно оновлюється інформацією, отриманою від відповідних державних органів²⁷. Цей реєстр керується через 27 регіональних органів управління і 756 технічних органів обслуговування²⁸. Більше 36 мільйонів громадян були зареєстровані для голосування на цих дострокових парламентських виборах.

Списки виборців повинні бути отримані з ДРВ і подані до ДВК не пізніше ніж за 11 днів до виборів. Виборці, які не можуть бути присутніми за їх виборчою адресою в день виборів мають право подати заяву на тимчасову зміну місця голосування аж до 5 днів до виборів.

Місія „КАНЕОМ” проводила моніторинг умов для участі у виборах населення, переміщеного через незаконну анексію Криму та конфлікт в Донецькій і Луганській областях. Органи ведення ДРВ, як правило, був в курсі змін кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в районах їх відповідальності. Вони відстежували ВПО, які зверталися для тимчасової зміни місця свого голосування.

---

²⁵ Станом на 16 жовтня Голова ОВК 50 (Донецьк) повідомив, що тільки 10 з 116 ДВК в цьому окрузі провели перше засідання і сформували попередні списки виборців. Станом на 17 жовтня, голова ОВК 49 (Донецьк) також повідомив, що попередні списки виборців не були сформовані на 58 з 128 виборчих дільниць в цьому окрузі. Голови всіх спостережуваних ОВК (106, 107, 112, 113 і 114) повідомили, що в Луганській області, ДВК з труднощами досягли кворуму через часті зміни в складі. Спостерігачі в Луганській області зазначали, що 22 ДВК були закриті при проведенні спостережень в ОВК 106 і 113 станом на 15-18 жовтня.

²⁶ Розділи 1 і 2 статті 54 Закону про вибори парламенту визначають документи, необхідні для розгляду заявок кандидатів.

²⁷ Відомості про чисельність виборців та їх реєстрацію за місцем проживання надають Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції, Державна міграційна служба, військові частини, обласні суди, а також місцеві органи по роботі з бездомними. Ця інформація, як правило, оновлюється на щомісячній основі. За словами начальника Державного реєстру виборців, додаткове оновлення цієї інформації мало бути зроблено шляхом внесення змін до попередніх версій списків виборців, щоб забезпечити максимальне включення виборців до Реєстру.

²⁸ Стаття 1 Закону України про Державний реєстр виборців.

Згідно з даними ЦВК, загалом 190 283 виборців тимчасово змінили місце свого голосування на дострокових парламентських виборах.

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ КАМПАНІЇ

Загальні умови проведення кампанії характеризуються наявністю широкого спектру політичних партій та виборчих суб'єктів. Нинішня криза, яку переживає країна мала істотний вплив на кампанію, збільшуючи як її інтенсивність і важливість, так і інтенсивність риторики учасників. Середовище кампанії було як конкурентоспроможне так і плюралістичне.

З 5 партій, які пройшли 5% бар'єр в 2012 році, "Батьківщина", Всеукраїнське об'єднання "Свобода", і Комуністична партія України²⁹ зайняли чільне місце в кампанії 2014 року³⁰. "Блок Петра Порошенка"³¹, "Радикальна партія" Олега Ляшка, "Громадянська позиція", "Опозиційний блок", "Сильна Україна", "Народний фронт", "Самопоміч", і "Правий сектор" також зайняли важливе місце в кампанії.

Основними питаннями кампанії, на яких зосередилися і партії і кандидати-мажоритарники стали національний суверенітет, єдність і територіальна цілісність; національна безпека, як досягти миру в Донецьку і Луганську реформи, зокрема в економічній, військовій, соціальній та виборчих сферах децентралізація влади і боротьба з корупцією, процес люстрації. Іншими популярними питаннями в кампанії були геополітична орієнтація країни, зокрема щодо ЄС та / або членства в НАТО і відносини України з Російською Федерацією.

Меншою мірою, регіональні питання зіграли свою роль в місцевих кампаніях по мажоритарним округах по всій країні.

Агітація зосередилася в основному навколо реклами на білбордах, плакатах, телебаченні, радіо, і газетах, і, для деяких партій, в соціальних медіа. Партії встановлювали агітаційні намети в громадських місцях (в основному в міських районах), щоб роздавати агітаційну літературу. Громадські мітинги були також популярною формою агітації. „КАНЕОМ” також відмічає, що декілька партій і кандидатів співрозмовників, що агітація від дверей до дверей було робляться.

Було проведено ряд національних дебатів між представниками партій, які зареєстровані пропорційний список партії на Перший національний телеканал. „КАНЕОМ” також помітила, що регіональні дебати проводились для місцевих кандидатів-мажоритарників по всіх областях.

Однією з особливостей виборчої кампанії стала присутність активістів громадянського суспільства в якості кандидатів. Особливо помітним за партійними списками були колишні активісти Євромайдану, журналісти і ті, які пов'язані з добровольчими батальйонами. Ці співрозмовники, що

---

²⁹ Міністерство юстиції України ініціювало процедуру заборони КПУ. Справа знаходиться на розгляді.

³⁰ "Партія регіонів", що отримала найбільшу підтримку на виборах у 2012 році, не подала ні партійних списків, ні списків кандидатів по одномандатних округах. Депутати від "Партії регіонів", які балотувалися на виборах, були представлені як самовисуванці, частково були представлені в списках інших партій - "Опозиційний блок" та "Сильна Україна"

³¹ "Удар" («Український Демократичний Альянс за Реформи»), яка пододала 5% бар'єр на виборах 2012 року, представила своїх кандидатів від цієї партії

приєдналися до кількох партій, заявили, що їх метою є просування реформ, які, на їх думку, потрібно провести в країні в рамках політичного процесу³².

Загалом, відповідні партій і кандидати, що були нами опитані повідомили „КАНЕОМ”, що вони є задоволені своєю можливістю отримувати доступ до ЗМІ. Заклопотаність висловили кілька представників партій і кандидатів, щодо упередженості в ЗМІ, а також високої вартості політичної реклами, яка розглядалася співрозмовниками з невеликих партій, як бар'єр для доступу до засобів масової інформації. В цілому, однак, переважна більшість опитаних учасників кампанії, оцінили їх можливості доступу до ЗМІ загалом позитивно.

Звинувачення у підкупі виборців були присутні протягом всієї кампанії, і „КАНЕОМ” послідовно вислуховували претензії від різних співрозмовників, щодо підкупу виборців, як прямого так і непрямого, що вплинуло на виборчу кампанію. 24 жовтня Міністерство внутрішніх справ заявило, що вони відкрили 85 кримінальних справ за заявами про підкуп виборців по всій країні³³. Співрозмовники послідовно вказували на одномандатні округи, як можливість для кандидатів, які намагаються купити голоси, що називалося причиною відносно низької довіри суспільства до мажоритарних виборів.

Місія „КАНЕОМ” відзначила кілька фактів зловживання адміністративним ресурсом в ході передвиборної кампанії. Проте, слід зазначити, що ці твердження і інциденти, які сталися, були менш поширені, ніж протягом парламентських виборів 2012 року, і що вони зазвичай стосуються порівняно незначних порушень, таких як проведення кампанії посадовими особами місцевого самоврядування в робочий час, і т.д. Загалом зафіксована відсутність адміністративного тиску на виборців у спробах вплинути на їх вибір.

Загалом, право на свободу зібрань поважали протягом всієї кампанії. „КАНЕОМ” взяв участь у 23 передвиборних мітингах під час спостереження, і зазначає, що мітинги були мирними і спокійними.

Спостерігачі „КАНЕОМ” повідомили про декілька випадків пошкодження вивісок, рекламних щитів і наметів партій і кандидатів, в тому числі пошкодження шляхом підпалу, стрільби і фарбою.

Крім того, було відзначено кілька інцидентів, пов'язаних з насильством щодо кандидатів. В основному, це була так звана "вулична люстрація", де кандидати і посадові особи, часто представники колишньої влади, були або кинуті в сміттєвий бак або побиті натовпом³⁴.

Мотивацією для цих атак, здається, є розчарування серед сегменту населення, що вважає повільною боротьбу з корупцією, процес люстрації, і незначним прогрес у притягненні до відповідальності тих, кого вважають причетним до одного та другого.

---

³² Активісти "Євромайдану" та журналісти в основному пішли по списках "Блоку Петра Порошенка", "Національного фронту", "Громадянської позиції", "Самопоміч". Кілька кандидатів, пов'язаних з волонтерськими батальйонами йдуть по одномандатних округах.

³³ Заява Міністерства закордонних справ. <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1196755>

³⁴ Наприклад, 16 вересня, сьогоднішній депутат і кандидат до ВР Журавський був викинутий у сміттєвий бак під будівлею Парламенту; 25 вересня кандидат Пилипшин був викинутий у сміттєвий бак, облитий фарбою перед будівлею ЦВК, коли прийшов реєструватися на вибори; 30 вересня в Одесі депутат та кандидат на вибори Шуфрич був атакований та побитий

МЕДІЙНЕ ОТОЧЕННЯ

Медійне оточення навколо виборів до Верховної Ради 2014 року значною мірою відображало ситуацію, яка спостерігалася з президентськими виборами в травні. Отже, з метою аналізу обидва факти проведених виборів можна вважати за одне ціле, зі значним контрастом між обома виборами 2014 року та іншими попередніми виборами в Україні – особливо президентською кампанією 2010 року та парламентською в 2012.

В Україні діє плюралістичний та відкритий медіа-ринок з великою кількістю ЗМІ (більшість приватних) та значним числом гравців, які користуються кожною з медіа-платформ. Коротше кажучи, більшість проблемних питань під час спостереження за виборами 2014 року зникли. Залюквання ЗМІ та побиття журналістів здебільшого немає. Самоцензура ЗМІ – відомий феномен передвиборчого середовища 2012 року – як видно, не існує, за виключенням самоцензури низького рівня, коли окремі журналісти намагаються дотримуватися редакційної лінії свого роботодавця.

Телебачення є найбільш популярним ЗМІ. Дослідження ринку вказує на те, що 90% виборців отримують інформацію про новини через ТВ¹. Саме тому, ця платформа стоїть окремо від інших в позиції чіткого домінування на медіа-ринку України. Даний факт має місце для визначення обсягу відповідних медіа-платформ.

Телевізійні новини є плюралістичним засобом масової інформації. Більше півдесятка каналів є основними джерелами новин і пропонують власний контент, відмінний від інших. "Перший національний" – державний компанія – перебуває в перехідному періоді, перетворюючись в незалежний з редакційної точки зору державний телеканал.

Своєрідний "страж" на ринку тележурналістики, "Телекритика", повідомляє про те, що питання власності телеканалів все ще залишається проблемним в Україні. Оскільки переважна більшість каналів новин знаходяться в приватній власності, висвітлення новин та політичних тенденцій має певну упередженість на користь кандидатів, пов'язаних з олігархами, які є власниками цих каналів, або намагаються ігнорувати позитивну інформацію про основних політичних опонентів. Для прикладу, один з телеканалів був звинувачений у тому, що подавав велику кількість "чорного піару" (за визначенням, від "опозиційного дослідження" і дог відкрито наклепницької інформації) проти одного з лідерів партій, який потрапив у немилість одного з власників телеканалів.

Президент України Петро Порошенко особисто володіє каналом новин – "5 канал" – заявив, що це один з небагатьох його активів, позбавлятися якого він не планує. Питання володіння "5 каналом" стало причиною тертя під час передвиборчої кампанії. Щойно прийнятий антикорупційний закон вимагає розкриття всієї інформації про власників ЗМІ³⁵.

Ще одним питанням, пов'язаним зі ЗМІ, що залишалося на часі під час передвиборчих кампаній в Україні, є феномен "джинси". Відома ще як "журналістика на замовлення" ("заказуха"), "джинса" є медіа-контентом, який претендує на об'єктивність, але, по-суті, є замовленням від певного "спонсора", який дає власний редакційний погляд на новини. Це є новинним еквівалентом рекламної статті, проте, без наявності рис, притаманних рекламним статтям у Канаді.

³⁵ <http://www.5.ua/ukrajina/ekonomika/item/392055-uriad-skhvalyv-paket-antykoruptionsinykh-zakonoproektiv>

За інформацією "Телекритики", рівень замовної журналістики знизився на 30% порівняно з виборами 2012 року, але вона все ще має місце в незначній кількості. Регіональні телеканали користуються популярністю серед місцевого населення, що проживає у віддаленості від великих міст, і роблять свій внесок у розмаїття джерел та вибору новин³⁶.

Газети в Україні зазвичай мають локальне або регіональне поширення, на відміну від загальнонаціональних новинних джерел. Таким чином, існує ціла низка видань новин загальнонаціонального порядку. Проте, здебільшого це тижневі видання та журнали, а не щоденні газети. Загальнонаціональних газет, таких як *"Globe and Mail"* або *"National Post"*, відомих у Канаді, в Україні немає. Це означає, що в друкованих джерелах є високий ступінь плюралізму. Подібно до телебачення, питаннями, що потребують покращення в друкованих ЗМІ, є "джинса" та редакційна упередженість, ініційована власником.

Ще однією формою "джинси" за даними "Телекритики" є поширення щойно створених безкоштовних газет, які зазвичай реєструються за кілька тижнів до передвиборчої кампанії і часто дублюють передвиборчу інформацію певних політичних сил.

Як і у випадку з сучасним медіа-ринком, більшість ЗМІ представлені й в мережі Інтернет. Отримання новин з Інтернету має більше поширення в містах, а мешканці регіонів надають перевагу телебаченню та пропорційно більше читають друковані видання.

Помітним явищем розвитку медійної екосистеми в Україні стала поява двох незалежних телевізійних ЗМІ в Інтернеті – "Громадське ТВ" та "Еспресо ТВ". Ці дві організації є незалежними, не належать олігархам і не пов'язані з ними. Там працюють переважно молоді та демократичні люди.

"Громадське ТВ" організоване знизу-вверх, як громадська ініціатива журналістів, а "Еспресо ТВ" було засноване за парламентської недоторканості одного колишнього депутата-дисидента. Обидві платформи були запущені в мережі Інтернет, як відповідь на обмежений доступ до телебачення за часів попереднього президентства. На сьогоднішній день, "Громадське ТВ" – це єдиний канал, що фінансується за рахунок пожертв та грантів. Факт їхньої незалежності від держави та бізнесових конгломератів говорить про великий внесок у свободу слова. Питання, чи матимуть ці дві організації успіх у тривалій перспективі, залишається, однак, відкритим, враховуючи конкурентний ринок ЗМІ та можливості його перехресного субсидювання олігархами.

В системі ЗМІ з'являються нові спільні проекти, що до спільно доповнюють один одного. Наприклад, "Громадське ТВ" в Інтернеті запускає новий креативний громадський проект спільно з "Першим національним", теоретично поєднуючи динаміку незалежної неочікувано популярної ініціативи з кабельним покриттям найбільшої телевізійної організації України.

Після російської окупації Криму та частин Донбасу проросійськими бойовиками, місцеве населення, відповідно до отриманих даних, було позбавлене доступу до збалансованих та плюралістичних новин. Українське телебачення було відімкнене окупантами в даних регіонах і

---

³⁶ <http://www.umedial.kiev.ua/english/media-research/595-internews-survey-reveals-large-majority-in-donetsk-still-watching-ukrainian-tv-but-just-24-trust-the-veracity-of-the-information-provided.html#.VE0YbfmUeLw>

заміщене проросійським. Однак, оскільки вибори в окупованих регіонах проведені не біли, складно дати кількісну оцінку впливу інформаційної війни на результати волевиявленняⁱⁱ.

Коллективна громадська журналістика значно посилила свою присутність у медійній екосистемі України. Поширюється цілий ряд нових журналістських ресурсів, що значно посилює культуру громадянського суспільства. Інтернет-ресурси *rada2014.com.ua* та *opir.org* надають інформацію про рівень корумпованості всіх партійних кандидатів. Громадські організації, такі як "Опора", Комітет виборців України, "Телекритика", Інститут масової інформації та рух "Чесно" надали детальну аналітику з приводу партій, передвиборчої кампанії та загального процесу підготовки до виборів, а також дані про порушення закону під час виборів в режимі реального часу. Ці матеріали широко використовувалися журналістами в якості вихідних даних, дали журналістам можливість додаткового розслідування фактів і відіграли роль альтернативної інформації та аналітики для широкого кола громадськості, таким чином, збагачуючи загальне медіа-середовище.

Певні групи громадянського суспільства також отримали ширший доступ до більшого осмислення ходу передвиборчої кампанії в минулому, таким чином посиливши альтернативність точок зору, висловлених у коментарях у широкому медійному середовищі. Це покращення узгоджується із загальним поліпшенням свободи ЗМІ в порівнянні з середовищем парламентської виборчої кампанії 2012 року.

КАМΠΑНИЯ І БЕЗПЕКА ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Безпеку на виборах забезпечували Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України (СБУ), Міністерство оборони та Генеральна прокуратура.

На переважній більшості території України, за винятком частини Донецької та Луганської областей, а також на окупованій території Автономної Республіки Крим, спостерігачі „КАНЕОМ” відзначають, що ситуація в сфері безпеки в період виборчої кампанії в значній мірі була задовільною. Така ж сама ситуація спостерігалась, в тих частинах Донецької та Луганської областей, що знаходяться під контролем урядових сил. Довгострокові спостерігачі „КАНЕОМ” повідомили про в цілому задовільний стан безпеки, хоча тут ситуація помітно більш напружена. Спостерігачі „КАНЕОМ” відзначили, що на територіях, що знаходяться в безпосередній близькості від зони АТО, атмосфера страху і залякування в значній мірі відсутня на відміну від решти регіону, де вона поширена. Наприклад, у Северодонецьку, Луганської області, 24 жовтня, в ОВК 106 спостерігачі „КАНЕОМ” спостерігали плакати з іменами та фото декількох членів окружної виборчої комісії, розміщених у їх рідних селах, де стверджувалося, що вони причетні до маніпуляцій у комісіях і де пропонувалося 100 000 гривень винагороди за їх затримання. Люди боялися повернутися додому. Стверджується, що "плакати про розшук" розмістив хтось з кандидатів.

В 9 ОВК в Донецькій області, 6 в Луганській, 12 в Криму і Севастополі, загалом в 27 ОВК, ситуація така, що окружні виборчі комісії не могли бути відкритими і більше ніж 4 мільйонів українських виборців не змогли реалізувати своє право голосу. Це позбавлення прав не було результатом дій, що вчинив уряд України або виборчі комісії та інші органи, відповідальні за проведення виборів. Радше, ці українські громадяни були позбавлені демократичного права голосу в результаті російської військової агресії і окупації Автономної Республіки Крим і Севастополя; а, в Донецькій і

Луганській областях, через незаконні дії озброєних бойовиків під впливом і за підтримки іноземного агресора.

Згідно даних Центральної виборчої комісії в Донецькій області було 3262494 виборців і 1756934 виборців в Луганській області відповідно. Число виборців, які мешкають в районах, де голосування не відбулося взагалі і не отримані бюлетені є 1351421 в Донецькій області і ще 988 356 в Луганській області. Це на додаток до 1799762 виборців, які не можуть проголосувати в окупованому Криму.

Дискримінація та гендерна рівність

Конституція України забороняє дискримінацію або привілеї за статевою ознакою і в статті 24, йдеться про рівні права для українських жінок детальніше. Крім того, що стосується гендерних питань в політичній площині, Закон про політичні партії, стаття 8.10 вимагає, щоб партії мали як мінімум 30% жінок-кандидатів в їх виборчому списку. При аналізі списків 11 партій, що беруть участь в національних виборах очікується, що цей показник буде до 5%, шість партій досягли 30-відсоткової квоти це - Батьківщина, Опозиційний блок, Народна сила, Народний фронт, Радикальна партія і Сильна Україна. Спостерігачі „КАНЕОМ” провели інтерв'ю з представникам партій по всій країні про відповідність цьому положенню. Більшість не знали про нього та вказали, що жінки займають від 10 до 15% позицій у їх партійних списках.

24 жовтня 2014, УВКБ ООН визначили 430000 внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих в Україні. У своїй вересневій доповіді вони повідомили, що внутрішньо переміщені особи в Україні це в основному жінки і діти. Серед дорослих ТПО, дві третини, як повідомляється, становлять жінки.

В ході розмови з нашими спостерігачами, заступник голови Тернопільської обласної державної адміністрації відзначив, що більшість вимушених переселенців з Донбасу, складаються в основному з жінок, дітей і літніх людей. В Сумах, мерія міста повідомила, що жінки стикаються з труднощами реєстрації, оскільки важко знайти дитячу устанovu, щоб піти до органів реєстрації, а потім повернутися, щоб проголосувати.

П'ять з 15 членів ЦВК є жінками, в тому числі один з заступників голови і секретар. Чоловіки і жінки були майже в рівній мірі представлені в ОВК, в тому числі в якості голів так само як і на попередніх виборах. Згідно звітів наших спостерігачів по 60 окружних виборчих комісіях, жінки займають 56% від загальної кількості членів комісій, що є аналогічно показникам 2012 року.

ПРАВОВА ОСНОВА

Судочинство

Основою всього права і судочинства в Україні є Конституція, деталізація прописана в різних інших частинах внутрішнього законодавства про вибори, як було зазначено вище³⁷. Універсальні

---

³⁷ Закон про вибори народних депутатів України разом з Законом про політичні партії, Адміністративно-процесуальний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, а також низку нормативно-правових актів ЦВК було внесено на розгляд Верховної ради.

принципи неупередженості судочинства, законності, прозорості та справедливості прописані в першій інстанції, в Конституції України³⁸.

Дотримання виборчих прав є основною і важливою частиною досягнення цих прав. Більшість рішень можуть бути прийняті на одному з двох форумів. Крім того, різні порушення закону про вибори можна розглядати як в цивільному провадженні так і в кримінальному. Процес примусу і оскарження відповідно до українського закону про вибори є складним.

Спостерігачі також відвідали слухання, що проводилися в Київському апеляційному суді і в Вищому адміністративному суді України. Імена позивачів, заявників або відповідачів, не публікуються. Це призводить до того, що важко оцінити узгодженість або сваволю в прийнятті рішень.

Спостерігачі повідомили, що партії можуть представити свої позиції на всіх майданчиках - виборчих комісіях та судах. Проте, ні безпосереднє спостереження ні огляду прецедентного права, не переконав нас в тому, що процедура побудована належним чином, зокрема, в частині представлення доказів і їх підтвердження.

Проте, в рамках підготовки до слухань з питань виборів, було запропоновано провести навчання суддів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини³⁹ і застосування цих принципів тлумачення для українських суддів.

Засоби правового захисту, дозволені відповідно до виборчого законодавства, обмежені ректифікацією або застереженнями. Враховуючи відсутність засобів правового захисту в комісіях, адміністративних чи цивільних судах, порушення закону проходить безнаказано. Проте, збільшення покарання за кримінальні злочини позитивно впливає на здатність перешкоджати електоральним порушенням.

Таким чином, суди і виборчі комісії всіх рівнів демонструють широку варіацію у розумінні та застосуванні принципів неупередженості, законності, прозорості та справедливості. Без застосування цих судових принципів і без ключових засад, що базуються на конституційно захищених правах і свободах, рішення можуть виноситися довільно, непослідовно і несправедливо.

Скарги та Звернення

Скарги та звернення подаються на всіх рівнях виборчих комісій і судів. 262 скарги були подані до Центральної виборчої комісії, з них 139 скарг про порушення передвиборчої кампанії, 79 скарг на роботу ОВК та ДВК і проведення лотереї і 13 на підкуп виборців. Станом на 24 жовтня 2014 року, Міністерство внутрішніх справ повідомило, про відкриття 244 справ - 135 про можливі порушення

---

³⁸ Стаття 6 Конституції України окреслює принципи діяльності судової влади, а Стаття 8 – принципи верховенства права

³⁹ ОБСЄ і Рада Європи проводили тренінги для суддів в 8 містах з відвідуваністю приблизно від 20 до 25 суддів на кожному тренінгу. Презентація включала огляд пов'язаних з виборами рішень Європейського суду з прав людини і українського законодавства, пов'язаного з цими принципами. Спостерігачі були присутні на навчанні в Києві 7 жовтня 2014. Ця сесія включала відвідування суддями Вищого адміністративного суду України, районних апеляційних адміністративних судів, і районних адміністративних судів.

статей 157 і 159, пов'язаних з втручанням у виборчі процеси і порушеннями у фінансуванні виборчої кампанії і 81 справа була відкрита за підкуп виборців.⁴⁰

Крім того, представники правоохоронних органів по всій країні з задоволенням виконували завдання пов'язані з підтримкою безпеки на виборах, але висловили неоднозначну реакцію на свої обов'язки боротись з порушеннями закону про вибори.

Рішення вищих українських судів не є обов'язковими або головними для тлумачення. Рішення судів нижчої інстанції і виборчої комісії, здебільшого, носять формальний характер⁴¹. Кілька рішень щодо 5-річного цензу осілості були оскаржені в апеляційних судах і в Вищому адміністративному суді України. Низку рішень відносяться до рішень ЄСПЛ у спробі збалансувати основні та технічні вимоги відповідно до закону і зважити фактичні помилки або упущення, що стосуються проживання.

Відмова в реєстрації кандидатів і раніше була найбільш проблемною сферою, а в деяких випадках, ефективно позбавляла права участі у виборах будь-якої партії.

Деякі рішення ОВК щодо лотереї були оскаржені в суді але, зокрема, Одеський апеляційний адміністративний суд залишив в силі рішення ОВК, де лотерея була проведена через систему Вибори. Тоді як це не вимагалось, це стало прикладом кращих практик, які витримали випробування судовою перевіркою⁴².

БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПЕРЕДВИБОРЧИЙ ПЕРІОД (22-25 ЖОВТНЯ)

З 22 по 25 жовтня, спостерігачі „КАНЕОМ” відвідали понад 2300 виборчих дільниць в кожній області окрім Криму для контролю готовності виборчих комісій, доступності виборчих дільниць, доставки виборчих бюлетенів та доопрацювання списків виборців.

Більше 85% спостерігачів „КАНЕОМ” оцінили підготовку і умови для проведення виборів на виборчих дільницях на "добре" чи "дуже добре". Не було повідомлень про напругу або хвилювання в безпосередній близькості від будь-якої виборчої дільниці, включаючи ті, які були відвідані в Луганській та Донецькій областях. 9 з 10 виборчих дільниць були чітко позначені зовнішніми вивісками, хоча майже половина не була обладнана пандусами або знаходилася в недоступних приміщеннях для виборців з обмеженими фізичними можливостями⁴³. Виборчі дільниці та їх безпосереднє оточення були належним чином очищені від агітаційних матеріалів, і

⁴⁰ 25 жовтня 2014 року було проведено розслідування справи у Черкасах, Чернівцях, Донецьку, Херсоні, Хмельницькому, Тернополі та Закарпатті. Розслідування стосувалося двох випадків у Києві, 3 в Дніпропетровську, 4 у Вінниці, Сумах, Житомирі, 5 у Миколаєві, 7 у Кіровограді, 13 у Запоріжжі, 14 у Харкові, 17 в Одесі, 20 у Рівному, 25 у Києві та 26 у Чернігові.

⁴¹ Спостерігачі відвідували тренінг ОБСЄ для 20 суддів 7 жовтня 2014 року. В проміжку між 7 та 25 жовтня, 7 суддів подали рішення про вибори, а 2 з них посилалися на принципи Європейського суду з прав людини. Див. Справи №875/215/14 та 815/5858/14

⁴² Рішення окружного адміністративного суду м. Одеса №. 81/5827/14 та №. 815/5891/14. Рішення №. 815/5874/14.

⁴³ Рішення ЦВК №5 (19.01.2012) "Про вимоги до приміщень ДВК". В рішенні говориться, що дільниці мають бути адаптовані до потреб громадян з обмеженими можливостями. Це включає облаштування пандусами для безперешкодного входу-виходу людей.

відкриті в загальній відповідності з досвідом місій зі спостереження за минулими виборами⁴⁴. Кількість виборчих дільниць, які були відкриті, коли їх відвідували спостерігачі змінювалась відповідно до доставки виборчих матеріалів, яка відбувалась у встановлені терміни в найбільш відвідуваних дільницях⁴⁵.

З спостерігачами, як правило, співпрацювали і дозволяли спостерігати за діяльністю ДВК в більш ніж 95% відвідувань дільничних комісій. Повідомлялось про кілька винятків і поодиноких випадки, коли спостерігачі не були допущені на виборчі дільниці членом або міліціонером в присутності члена комісії⁴⁶.

Ще одним питанням, за повідомленнями спостерігачів „КАНЕОМ”, котре є актуальним від часу формування ДВК, пов'язане із заміною членів комісій. Вони, як повідомляється, відбулися протягом тижня до виборів в майже половині відвіданих виборчих дільницях⁴⁷. Близько 90% членів комісій, присутніх на відвіданих виборчих дільницях, стверджували, що пройшли формальне навчання виборчим процедурам, за які вони відповідають.

Спостерігачі „КАНЕОМ” провели більше 75 візитів виборчих дільниць на територіях, що перебувають під захистом національних сил України під час безпосереднього передвиборного періоду в Донецькій і Луганській областях. Умови в приміщеннях діючих виборчих дільницях, як повідомлялося, менш напружені, ніж спостерігалось в цей період в травні 2014 року на дострокових президентських виборах. Проте, члени комісій піддаються загрозам насильства⁴⁸. Це сприяло високій і постійній плинності кадрів майже в кожній відвіданій ДВК⁴⁹. Незважаючи на ці проблеми, бюлетені і списки виборців були отримані у встановлені законом терміни в

---

⁴⁴ 35 відвіданих дільниць не отримали переглянутого списку виборців до дати, визначеної законом. Один такий випадок був зафіксований у Львівській області на ДВК 462151 та ОВК 118, коли урну з печаткою вже винесли разом з протоколом з порушенням процедури..

⁴⁵ 35 відвіданих дільниць не отримали переглянутого списку виборців до дати, визначеної законом. Один такий випадок був зафіксований у Львівській області на ДВК 462151 та ОВК 118, коли урну з печаткою вже винесли разом з протоколом з порушенням процедури..

⁴⁶ Спостерігачі місії "КАНЕОМ" не могли бути присутніми під час отримання та підрахунку бюлетенів на ДВК 611108, ОВК163 (Сумська область). Не дозволяли зайти спостерігачам час від часу на ДВК121112, ОВК26 (Дніпропетровська), ДВК 180743, ОВК 64, (Житомирська), ДВК 630916, ОВК 177 (Харківська), ДВК 900622, ОВК 221 (м. Київ), ОВК 800977, та ОВК 223 (м. Київ). На спеціальній ДВК 176, ОВК 168 (Тернопільська область) спостерігачів зобов'язали підписувати документ, в якому декларувалося, що вони не були свідками будь-яких порушень після спостереження за ходом голосування в місцях позбавлення волі.

⁴⁷ Факти підміни були зафіксовані в 3 або менше випадках з членами дільниць у 85% випадків на відвіданих ДВК. Однак, спостерігачі також повідомляли про випадки, коли увесь склад ДВК був майже повністю змінений за тиждень до виборів. Це було в ДВК511300 в Одеській області (18 заміни), ДВК800891 та 801981 у місті Києві (14 заміни) та ДВК 460815 у Львівській області (13 замін)

⁴⁸ На ОВК106 спостерігачі помітили поширення пропагандистської інформації на територіях, підконтрольних бойовикам; інформація містила погрози членам комісій

⁴⁹ Факти підміни зафіксовано щодо 3 або менше членів комісій на 70% відвіданих ДВК. Однак, спостерігачі також повідомляли про випадки, коли увесь склад ДВК був майже повністю змінений за тиждень до виборів

відвідуваних ДВК⁵⁰, які, загалом, можна вважати співпрацюючими і прозорими в їх підготовці до виборів⁵¹.

ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ

ВІДКРИТТЯ ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЬ

Спостерігачі місії "КАНЕОМ" були присутніми під час відкриття 101 виборчих дільниць. Члени дільничних виборчих комісій, відповідно до інформації від спостерігачів, проявили готовність до співпраці та розуміння процедур відкриття дільниць. Якість управління виборчим процесом була оцінена на "дуже добре" і "добре в 97% випадків. Виборчі матеріали, необхідні для забезпечення виборчого процесу, були надані в повному обсязі в усіх виборчих дільницях окрім двох. Процедура поводження з документами відбувалася прозоро й у відповідності до правил. Усі виборчі бюлетені були попередньо пропечатані і зберігалися в сейфах або міцних опломбованих металевих коробках з підписами відповідних членів дільничних виборчих комісій. Пломби зберігалися в цілості до моменту діставання бюлетенів під пильним наглядом членів ДВК та спостерігачів безпосередньо перед відкриттям дільниць⁵². Майже чверть відвіданих ДВК внести кількість отриманих на руки виборчих бюлетенів до Протоколів про підрахунок голосів і не змогли вказати їх кількість на прохання спостерігачів "КАНЕОМ". Вісім з десяти ДВК відкрилися вчасно – о 8:00. Інші ж відчинилися або раніше, або до 8:15⁵³.

У ДВК №141121 в м. Артемівськ ОВК №46 було зіпсовано 1000 бюлетенів шляхом відмічання імені одного з кандидатів у народні депутати. За інцидентом було розпочато розслідування, а на даній дільниці видавалися лише партійні бюлетені. ЦВК проводить розслідування даного порушення.

ПЕРІОД ГОЛОСУВАННЯ

Спостерігачі "КАНЕОМ" відвідали понад 800 виборчих дільниць під час процесу голосування. За отриманою інформацією, вибори були організовані професійно і проходили в рамках порядку. Оцінка спостерігачів була "добре" та "дуже добре" у 97% випадків. Практично ніякої напруженості чи заворушень не спостерігалось на відвіданих виборчих дільницях. Процедури були зрозумілими для широкого загалу і керувалися відповідним чином представниками ДВК, які в повній мірі були налаштовані на співробітництво зі спостерігачами та продемонстрували високий рівень прозорості.

---

⁵⁰ Надання оновлених виборчих списків було невчасним на ДВК141211 в ОВК47 (Донецька область) та ДВК461942 по ОВК115 (Луганська область). Протоколи голосування було надано вчасно на 34 виборчих дільницях в цих областях, відвіданих 25 жовтня.

⁵¹ One important exception was reported in DEC 112. Observers were present at a confrontational meeting during which the DEC Chair was removed through a vote of commissioners and recorded minutes that did not reflect the actual number of votes cast on several decisions. Одне важливе виключення було зафіксовано по ОВК112. Спостерігачі стали свідками конфронтації, коли голову ОВК було усунуто в результаті голосування членів комісії, а до протоколу було внесено дані про кількість голосів, яка не відповідає дійсності, що кинуло тінь на прийняті з цього приводу рішення

⁵² Спостерігачі від політичних партій були присутні на 9 з 10 дільниць під час їх відкриття. Спостерігачі міжнародних місій та громадських організацій були на 4 з 10 дільниць.

⁵³ Дільниці відкрилися до 8:00 по 5 відвіданих ДВК; а на 8:15 – 13 відвіданих ДВК.

З точки зору забезпечення доступу, місцезнаходження виборчих дільниць було облаштовано спеціальними вказівниками у понад 97% випадків. 57% виборчих дільниць мали зручні рампові підходи або розміщувалися на першому поверсі, що спрощувало доступ для осіб з обмеженнями руху, що говорить про якісне покращення умов протягом передвиборчого періоду. Спостерігачі відзначали довгі черги виборців та переповненість приміщень у 4% областей⁵⁴. Це ускладнювало процес голосування в незначній кількості дільниць з недостатніми площами приміщень. Проте, на таємність голосування це не вплинуло, за свідченнями спостережної місії⁵⁵.

У постійно діючих ДВК проводилося спостереження на предмет належного та цілісного дотримання процедур перевірки виборців та випуску виборчих бюлетенів⁵⁶. Спостерігачі місії "КАНЕОМ", тим не менш, повідомляли про порушення та плутанину при реалізації виборчого процесу в цілій низці окремих виборчих дільниць. ДВК слід надавати бюлетені в кількості, яка б на 0,5% перевищувала кількість виборців у списках на дільниці. Майже в кожній спеціальній дільниці, відвіданій спостерігачами "КАНЕОМ", було отримано більшу кількість виборчих бюлетенів у співвідношенні 10 до 1⁵⁷. Деяка плутанина також мала місце з приводу того, чи видавати бюлетені по одномандатних округах виборцям на спеціальних дільницях.

40 виборчих дільниць відвідали спостерігачі "КАНЕОМ" у Луганській та Донецькій областях під час голосування. Здебільшого, вибори в цих областях проходили цілісно і отримали позитивну оцінку спостереження так само, як і в інших регіонах. Виборча процедура по деяких дільницях була, тим не менш, порушена шляхом підміни членів комісій деякими кандидатами та представниками політичних партій⁵⁸.

ЗАКРИТТЯ ДІЛЬНИЦЬ ТА ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ

Спостерігачі місії "КАНЕОМ" були присутніми під час закриття та підрахунку бюлетенів на більш ніж 70 дільниць. За оцінкою експертів ці процеси проходили злагоджено та відкрито, що різко відрізняє ці парламентські вибори від тих, які проводилися в 2012 році і характеризувалися наявністю значних порушень⁵⁹. Про значні порушення не повідомлялося. Навпаки, за інформацією від спостерігачів, члени виборчих комісій дійсно намагалися докладати зусиль для забезпечення тривалих та технічно складних процедур. Виборчі дільниці закрилися вчасно або незадовго після 20:00. Після цього члени ДВК почали розгляд скарг та приступили до підрахунку підписів у виборчих списках, невикористаних виборчих бюлетенів та корінців до відкриття урн. В 1 з 10

⁵⁴ Черги виборців, що перевищували середні показники, спостерігалися в Івано-Франківській (11%), Житомирській (9%), м. Києві та Волинській області (7%), Миколаївській та Тернопільській областях (6%)

⁵⁵ Ballot booths were observed to be appropriately placed and sufficiently supplied to ensure secrecy of voting in 98% of visited polling stations.

⁵⁶ Члени ДВК завжди забезпечували перевірку виборців та підписували корінці, а виборці перевіряли свою інформація та розписувалися в списках та корінцях нижче від підписів членів комісій.

⁵⁷ Відхилення становило 10: 1 на ДВК 511058, ОВК 137 (Одеська), 8: 1 на ДВК 230834, ОВК 74 (Запорізька) та ДВК 740979, ОВК 210 (Чернігівська); і 5: 1 на ДВК 590750, ОВК 159 (Суми), ДВК 631088, ОВК 177 (Харківська), ДВК 630995, ДВК 177 (Харків), ДВК 181455, ОВК 62 (Житомирська), та ДВК 071100, ОВК 22 (Волинська)

⁵⁸ Такі факти підміни було встановлено на ДВК 440558 /440559, ОВК 113; та ДВК 441167, ОВК 106.

⁵⁹ Відповідно до загального звіту Канадської двосторонньої місії, парламентські вибори 2012 року характеризувалися значною кількістю порушень, тертя та виключення з членів ДВК і спостерігачів під час процедури підрахунку бюлетенів

виборчих дільниць даної процедури не було дотримано в повній мірі або мало місце певне її порушення. Проте, на кількісні показники результатів контрольного підрахунку це не вплинуло⁶⁰.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ

Передача бюлетенів та підбиття підсумків голосування

Процедура передачі результатів волевиявлення від ДВК до ОВК була охарактеризована, як "добре" або "дуже добре" понад 80% спостерігачів. Розуміння процедури передачі результатів в ОВК було позитивно оцінено в 90% випадків. Найбільш притаманною проблемою, за свідченнями спостерігачів, були довгі черги з членів ДВК, що чекали на передачу результатів голосування в ОВК (у 40% ОВК, де проводилося спостереження).

Процедура підведення підсумків голосування в ОВК оцінювалася, як "добре" або "дуже добре" в понад 80% випадків. Спостерігачі місії "КАНЕОМ" будуть продовжувати моніторинг процесу підбиття підсумків протягом наступних днів.

ВИСНОВОК

Незважаючи на російську окупацію Криму та продовження дестабілізації в деяких частинах України, більшість українців мали змогу скористатися своїм демократичним правом вибору під час проведення виборів у неділю.

Основні висновки, викладені в попередньому звіті місії "КАНЕОМ", є наступними:

- 1) За попередніми оцінками, демократична воля народу відображена в цих результатах у відповідності до законодавства України, міжнародних законів та стандартів;
- 2) Під час проведення цих виборів постали нові виклики в порівнянні з попередніми парламентськими виборами 2012 року, а саме: доступ до голосування в конфліктних частинах країни та в окупованому Криму, велика кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та питання безпеки;
- 3) За наявності порушень виборчого права, влада в цілому змогла забезпечити дотримання закону.

Місія КАНЕОМ розмістила майже 200 спостерігачів по всіх регіонах України, окрім Криму, де вибори взагалі не проходили. Ми дуже вдячні спостерігачам за їхню працьовитість, відданість справі, досвід та важку роботу за непевних умов безпеки.

Місія "КАНЕОМ" дає високу оцінку відданості народу України використанню своїх демократичних прав та схвалює керівництво виборчим процесом, що сприяло забезпеченню таких важливих

---

⁶⁰ Кількість невикористаних виборчих бюлетенів та тих, що надавалися виборцям завжди співпадала з загальною кількістю бюлетенів для ДВК отримували від ОВК.

виборів. Ми вітаємо український народ, що наполегливо працював за складних обставин для забезпечення результатів цих виборів, аби вони насправді відображали його волю.

Наша місія продовжить спостереження в Україні до офіційного оголошення результатів і найближчим часом опублікує заключний звіт в повному обсязі.

ПРО "КАНЕОМ"

"КАНЕОМ" було організовано Форумом Федерацій. Організація "Кьюзо Інтернешнал" (Cuso International) та Конгрес українців Канади стали партнерами "КАНЕОМ" для забезпечення підтримки місії спостереження за достроковими парламентськими виборами в Україні 2014 року. Робота місії повністю фінансується і керується з боку уряду Канади. До компетенції "КАНЕОМ" входить організація та здійснення спостереження та моніторинг виборів у різних країнах світу. Місія не пропагує федералізм або будь-яку іншу структуру державного ладу. В функції місії спостереження за виборами не входить пропагування, просування ідей або протистояння зміні конституційного ладу в Україні. Завданням місії є забезпечення спостереження, фіксації фактів та подання звітів про хід виборчого процесу, а також викладення узагальненої інформації в остаточному звіті з приводу того, чи можна вважати результати виборів такими, що відображають справжнє демократичне волевиявлення українського народу.

ⁱ Інтерв'ю: <http://www.umedial.kiev.ua/english/media-research/595-internews-survey-reveals-large-majority-in-donetsk-still-watching-ukrainian-tv-but-just-24-trust-the-veracity-of-the-information-provided.html#VE0QpfmUeLw>

ⁱⁱ <http://www.unian.ua/politics/953167-ukrajina-zaboronila-movlennya-14-rosiyskih-kanaliv.html>